

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„НЕОФИТ РИЛСКИ“
БЛАГОЕВГРАД

**ФАКУЛТЕТ ПО ИЗКУСТВОТА
КАТЕДРА „ХОРЕОГРАФИЯ“**

ПЛАМЕНА ВАСИЛЕВА МОРАЛИЕВА

**РОЛИ НА ТРАДИЦИОННАТА БЪЛГАРСКА ТАНЦОВА
КУЛТУРА В СЪВРЕМЕННОСТТА. ТРАНСФОРМАЦИИ И
ВЪЗДЕЙСТВИЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

на

**дисертационен труд за присъждане на образователна и
научна степен „ДОКТОР“
професионално направление 8.3. Музикално и танцово
изкуство**

**Научен ръководител:
Доц. Георги Гаров**

Рецензенти:

**Проф. Николай Цветков
Доц. д-р Катя Кайрякова**

БЛАГОЕВГРАД 2023

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от катедра „Хореография“ при ЮЗУ „Неофит Рилски“ на 07.06.2023 г.

Общият обем на труда е 164 страници, от които 124 основен текст.

Библиографията включва 115 заглавия на кирилица, 70 интернет източника и 24 имена на респонденти.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 19.09.2023г. от 12:00 ч. в заседателната зала (1571 А) – УК 1 на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград, на заседание на научното жури, определено със Заповед №1013 от 26.06.2023 г. на Ректора на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в библиотеката на ЮЗУ „Неофит Рилски“, Благоевград.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	5
ГЛАВА I. ПРИСЪСТВИЕ НА ХОРОТО В СЪВРЕМЕННИТЕ ПРАЗНИЦИ.....	11
1.1. Определения за календарната празнична система – преглед на литературата.....	11
1.1.1. Посвещаваща или приобщаваща роля на хорото в съвременния празник.....	11
1.2. Празникът днес с препратка от миналото.....	13
1.2.1. Обществени празници.....	13
1.2.2. Лични/ семейни празници.....	13
ГЛАВА II. ФУНКЦИИ НА ХОРОТО В ХОРЕОГРАФСКИ ПРОИЗВЕДЕНИЯ НА ФОЛКЛОРНА ОСНОВА.....	15
2.1. Научни изследвания по въпроса за традиционното българско хоро като средство за създаване на хореографски постановки.....	15
2.2. Събитието „мегданско хоро“ в хореографски постановки на фолклорна основа.....	18
2.3. Функции на хорото при изграждане на хореографски постановки на фолклорна основа.....	18
2.4. Хорото в тематични и сюжетни хореографски постановки на фолклорна основа.....	19
2.5. Обредният танц в хореографски постановки.....	20
ГЛАВА III. ХОРОТО В СЪВРЕМЕННИТЕ ИНСТИТУЦИИ ЗА ФОЛКЛОРНИ ТАНЦИ.....	20
3.1. Възникване и развитие на феномена „Клуб за български народни хора“ в България.....	20
3.2. Възникване на нови форуми и събития, специализирани за клубове за български народни хора.....	22
3.2.1. Специализирани танцови фестивал.....	23
3.2.2. Танцови семинари.....	24

3.2.3. Хоротеките.....	25
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	26
ПРИНОСИ.....	32
ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА.....	33

УВОД

Традиционните български хора и игри поради своите специфики и функции заемат значимо място в живота на хората от миналото. Те са основно средство в моментите на забавление, както и в съществени личностни и житейски периоди. Танцовата култура на съвременното общество обхваща голям набор от разностранни танцови стилове. Свободният начин на общуване с други народи и леснодостъпното разпространение на чуждите култури оформят съвременното ни културно битие. Хорото е една частица от него, която се запазва и до днес, предимно като средство за забавление. В някои съвременни обществени и семейни/ лични празници то присъства в увеселителната част на събитията.

Хорото като събитие, като изкуство се среща под различни форми и се използва за различни цели. Днес то минава през метаморфози, изменя външната и вътрешна си форма, променяйки ролите, които изпълнява. Този процес се случва вследствие на нововъзникналите и трансформирани функции на хорото, които стават и причина за създаването на нови танцови институции, форуми и събития. Този етап на осъвременяване на танцовата култура в последните около 20 години е слабо проучван и анализиран от българските учени и изследователи.

Изследователски проблем

Изследователският проблем на настоящия дисертационен труд е свързан с изследване и анализ на функциите на хорото в съвременността. По този начин се дава възможност да се проследят ролите на хорото на различни нива. Анализират се съвременната празничност (обществена и семейна/ лична), сценичното танцово изкуство на фолклорна основа, танцови

институции, форуми и мероприятия. Извеждат се роли на хорото и се проследяват техните трансформации и въздействия в съвременното.

Темата за традиционното българско хоро днес и влиянието му в живота на съвременния човек е слабо разглеждана в изследователските проучвания. Има публикувани и издадени научни статии, доклади и книги, касаещи тази проблематика, но те са недостатъчни и не разглеждат главния въпрос за ролите на хорото в съвременността.

Основните мотиви за избор на настоящата тема на дисертационния труд е липсата на задълбочена изследователска работа по темата.

Актуалност и значимост на темата

Темата на дисертационния труд е актуална, защото за пръв път се анализират роли на хорото в различни нива от съвременния живот. Изследва се съвременната празничност и въздействието на традиционната танцувалност в нея. Разглеждат се и се анализират хореографското изкуство на фолклорна основа, клубът за български народни хора, танцовите семинари, танцовите фестивали, хоротеките и други форуми от този тип.

Засилващият се интерес на хората да се докоснат до традиционния вид танцувалност, да я запазват и предават чрез изпълнение на хоро в различни обстоятелства и на различни нива, прави темата на дисертационния труд значима и актуална.

Целта на настоящия дисертационен труд е: да разкрие роли на хорото в различни области от съвременния живот. Да изследва техните трансформации и въздействие.

Основни задачи на изследването за реализирането на целта са:

- Да се изследва, анализира и систематизира обредно-празничната календарна система, описана в проучванията на българските изследователи.
- Да се анализират роли на хорото в конкретни моменти от традиционната празничност и да се проследи трансформацията им в съвременната празничност.
- Да се разкрият нови функции на празничното хорото, възникнали от съвременните норми и нужди на обществото.
- Да се анализират съвременни тенденции в развитието на изкуството на фолклорна основа.
- Да се направи анализ на хореографски постановки, развити в различни танцови форми, от които да се изведат роли на хорото при изграждането на танците.
- Да се анализират съвременни танцови институции, форуми и мероприятия, в които присъства танцът хоро, и да се изведат ролите му.

Обект и предмет на изследването:

Обект на изследването са роли на традиционната българска танцова култура в съвременността.

Предмет на настоящото изследване са функции и влияние на хорото в съвременността. Съвременната празничност и присъствието на традиционното хоро в нея, съвременното танцово творчество, изградено на фолклорна основа, и съвременните танцови институции, форуми и събития.

Анализирант се роли на традиционното хоро неговите трансформации, които настъпват следствие на различни фактори, и въздействието, което оказват върху обществото.

Авторова теза и хипотеза

Основната изследователска теза е, че традиционната танцова култура трансформира и адаптира своите роли спрямо социалните норми и нужди на съвременното и съвременния човек.

Първа хипотеза на изследването е, че в съвременната празничност функциите на хорото се оформят по естествен път, повлиян от времеви и социални/ житейски фактори. Нефункционалните роли на хорото се трансформират или отпадат като необходимост на обществото. Други се запазват или се оформят нови спрямо съвременните норми и нужди на човека.

Втора хипотеза на изследването е, че ролите на традиционните танцови образци в сценичното изкуство се оформят от творческите методи и похвати на хореографите в процеса на изграждане на танцово произведение. Определят се от формата на танца и неговото процесуално протичане.

Трета хипотеза на изследването е, че спрямо нуждите на съвременните танцови институции (клуб за български народни хора и танци), форуми и събития (танцови фестивали, танцови семинари, хоротеки) се оформят различни роли на хорото, което е и основна причина за създаването на тези институции, форуми и събития. Функциите на (определено) хоро, изпълнявано в клуба за български народни хора, се трансформират, попадайки в различните форуми и събития, както и в техните отделни части. Дадено хоро, изпълнявано по време на състезателната/ представителна/ концертна част на танцов фестивал, има определено предназначение, същото хоро, изпълнявано по време

на увеселителната/ банкетна част на същия форум, трансформира част от ролите си.

Методология на изследването

Спецификата на дисертационния труд предполага използването на широк спектър от методи. В изследването са използвани, емпиричен, сравнително-аналитичен и исторически метод.

Емпиричната група методи включва:

- Проучване на текстови източници с информация, видео и аудио материали.
- Включено наблюдение, пряко наблюдение, неструктурирани/ свободни интервюта с информатори по различни теми, свързани с изследването, интервюта с хореографи на танцови произведения, както и със специалисти в областта на сценичното танцово изкуство на фолклорна основа.

Историческата и сравнително-аналитичната група методи включва:

- Преглед и анализ на теоретични научни източници – изследвания и проучвания на български учени и изследователи, свързани с обредно-празничната календарна система.
- Преглед и анализ на сценично танцово изкуство на фолклорна основа.
- Преглед и анализ на танцовите клубове за български народни хора и танцовите фестивали.

Структура на изследването

Дисертационният труд е структуриран в три глави, увод и заключение.

В първа глава се прави преглед на научните изследвания и проучвания, отнасящи се до обредно-календарната празнична система в България. Конкретно посоката на внимание е насочена към обредната и празнична танцувалност в миналото и какви роли е изпълнявало традиционното българско хоро в тях. Анализират се и се съпоставят конкретни празници в съвременния им облик и от протичането им в миналото. Конкретните белези, които са в центъра на анализа, са роли на традиционното хоро, които са се трансформирали, запазили, заменили, отпаднали или новосъздали се вследствие на определени фактори.

Във втора глава се прави кратък литературен обзор на научни изследвания и проучвания, отнасящи се до развитието на сценичното танцово изкуство на фолклорна основа. Обособени са четири отделни раздела, в които се прави анализ на хореографски постановки на фолклорна основа. Посоката на анализ на танцовите произведения е да се изведат конкретни роли на традиционното хоро, което служи за основа при изграждане на хореографски постановки.

В трета глава е разгледана спецификата на съвременната танцова дейност в танцови институции, танцови форуми, събития и мероприятия. Прави се кратък исторически преглед на възникването на клуба за български народни хора в България. Анализират се функциите и ролите на новосъздадените танцови фестивали, танцови семинари и хоротеки, вследствие на нуждите на клуба за хора. От направените анализи се извеждат роли на традиционното българско хоро изпълнявано в посочените по-горе институции, форуми и събития.

В заключението се прави обобщение на трансформациите и въздействието на хорото днес, на основните изводи, на тезата и хипотезите в настоящия дисертационния труд.

Значението на думата *роля* в театъра е „литературен образ в драматургично произведение и неговото представяне, възплъщение на сцената, във филм. Целият текст в една пиеса, който се отнася до едно лице. Вид или начин на действие, характер и степен на участие в нещо.“ (Дачева 1997: 679). В разговорна форма, изразът *играя роля* се разбира като: „има определено значение, оказвам влияние, въздействие“ (Дачева 1997: 679). Същият израз се тълкува и като: „представям се за някакъв, не такъв, какъвто съм всъщност; преструвам се.“ (интернет източник)¹. Думата *роля* се разбира и като: „влияние, заслуги, значение на някого или нещо в някаква област или за постигане на нещо.“ (интернет източник)². В дисертационния труд терминът *роля* ще се разбира като функции и значение на хорото в съвременното битие.

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ПЪРВА ГЛАВА. Присъствие на хорото в съвременните празници.

В първи параграф се разглеждат *определения за календарната празнична система*, описана в научните трудове. Анализират се *приобщаваща и посвещаваща роля на хорото*, тяхното въздействие и трансформация днес.

---

¹ <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8F/>

² <https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8F/>

През годините българската фолклорна календарна обредно-празнична система създава множество различни ситуации, които обогатяват и разнообразяват традиционната танцова дейност. Православният календар съдържа в себе си празници, които „се преплитат с местната култура, с предхристиянските образи и представи, с фолклорните модели и практики“ (Баева, Тончева 2019: 6). Това своеобразно смесване между християнство и езичество оформя и обогатява българската фолклорна календарна празничност, което неминуемо рефлектира върху цялата ни традиционна култура³. „В различните етапи на изследователската дейност през годините фолклорната календарно-обредно празнична система е разделяна на няколко основни дяла. В зависимост от това кой изследовател я разглежда, тя може да бъде оформена в два, три или повече цикъла, които обхващат различни времеви граници.“ (Моралиева 2021: 3)

В първа глава на дисертационния труд са изследвани празници, в чиято обредна танцувалност приобщаващата и посвещаваща роля на хорото са с изразено присъствие. От анализираната празничност и по-конкретно отбелязването на „Бабинден“ от гр. Разлог, „Лазаровден“ от с. Козичино и сватбата въобще като събитие се очертават следните изводи. *Бабунането, лазаруването и младоженството* стоят на върха на инициационната пирамида в живота на човека. Тези преходни етапи са тясно свързани и се обуславят от обредната танцувалност.

---

³ За повече информация по темата за взаимодействието между християнство и езичество вж. Георгиева: 2012 и Арнаудов 1996: 278–285.

Във втори параграф се разглежда *празникът днес с препратка от миналото*. Анализират се празници, които са разпределени в две групи – *обществени празници и лични/ семейни празници*. Тези които са анализирани в настоящия параграф са: „Бабинден“⁴, „Старчевата“⁵, „Петльовден“⁶, „Великден“⁷ и сватбата като цялостно събитие.

Част от обществени и лични/ семейни празници от миналото с практика да се танцуват хора, могат да бъдат видени и днес, макар и в по-редки случаи. Не може да се каже, че е масова практика празници да се честват така, както в миналото, но дали като нова модна вълна с цел възраждане на старинността, или от необходимост за докосване до нещо различно, днес можем да наблюдаваме хорото като елемент в отбелязването на някои празнични събития.

Такъв тип празнични събития и мероприятия дават възможност за естествено продължение на живота на хорото, с което не просто го възраждат, а по-скоро пренасят от миналото в съвременния ни живот, като преминавайки през този процес, хорото изгубва някои от функциите си, за да придобие нови, които да отговарят на нуждите на днешния човек.

От проведеното проучване и направените анализи по темата на първа глава от дисертационния труд се стига до

---

⁴ В текста се дава пример за „Бабинден“ от гр. Разлог, област Благоевград, община Разлог.

⁵ „Старчевата“ е комплекс от обредни ситуации, с които на 1 януари се отбелязва празникът Нова година в гр. Разлог, област Благоевград, община Банско.

⁶ Конкретният пример за празника Петльовден е от с. Голица, област Варна, община Долни Чифлик.

⁷ Конкретният пример на празника Великден е от с. Елешница, област Благоевград, община Разлог, и гр. Добринище, област Благоевград, община Банско.

няколко основни извода. Разделяйки съвременната календарна обредно-празнична система в два раздела, обществена празничност и лична/ семейна празничност, се открояват някои съществени промени, настъпили вследствие на различни фактори. Те в голяма степен оформят облика на съвременната празничност, като отсяват нефункционалните днес роли на хорото, а други запазват или трансформират спрямо днешния начин на живот. Основни изводи от първа глава:

- Значимата за старинната култура **посвещаваща** роля на хорото/ танца, днес е заменена с **приобщаваща**.
- **Приобщаващата роля** на хорото успешно се адаптира към съвременните и социални форми на живот.
- Наблюдава се реконструиране на някои празнични събития в определени населени места. Разделянето на празника в **официална** и **свободна** част. (Макар подобно структуриране на събитие да се е случвало и в миналото, то днес границата на открояване на двете части е сравнително по-ярка и създава силно впечатление на изкуствено моделирана ситуация).

Съвместното съществуване на старинната и съвременната танцова култура оформя специфичната и сложна празничност днес. Тя преминава през непрестанно взаимодействие, обновяване и динамика. Това показва, че хорото продължава да се развива във времето въпреки различните обстоятелства и влиянието, което съвременният човек му налага. „Обособеният начин на съществуване на народните музически изкуства, т. е. предаването им от поколение на поколение по устен път, води до създаването на

варианти. Това ще рече, че народните словесни, музикални и танцови произведения непрекъснато, макар и твърде бавно, се изменят като не винаги това изменение води към възход и усъвършенстване. Понякога то бележи упадък или относително задържане. Непрекъснатото изменение по начало съдържа във всеки момент три елемента: нещо ново, нещо стабилно (за момента) и нещо, което отпада.“ (Илиева 1971: 95). Този процес би могъл да се определи като изграждане на съвременен модел на танцуване на традиционното българско хоро. Съвременните хора „като модел, като структура, като начин на живот, съществуване и пренасяне във времето, са абсолютно автентични“ (Гаров 2021: семинар). Те са загубили голяма част от старинните си функции, но по пътя на естествената еволюция придобиват нови, които адекватно отговарят на съвременния свят.

ВТОРА ГЛАВА. Функции на хорото в хореографски произведения на фолклорна основа.

В първи параграф се анализират *научни изследвания по въпроса за традиционното българско хоро като средство за създаване на хореографски постановки.*

Традиционните български хора и игри заемат значима част от процеса на зараждане и развитие на сценичното изкуство на фолклорна основа. Те се явяват ключов двигател при възникването и динамично развиващото се танцово изкуство. Създават се множество, разнообразни по форма и съдържание хореографски постановки в различните танцови институции (професионални ансамбли, танцови състави, профилирани училища/ университети и др.) Паралелно с хореографския

творчески процес се развива и научната дейност по темата. Провеждат се конференции с научни доклади, издадени са сборници, статии и книги по темата за танцовото изкуство на фолклорна основа.

Тези изследвания и достижения по въпроса за танцовото формообразуване са от голямо значение за съвременното сценично танцово изкуство на фолклорна основа. Опознаването на тази сложна материя и предаването ѝ в писмена форма дава възможност за по-задълбочено опознаване и осмисляне на фолклорните образци от хореографите и разработването им в бъдещи хореографски постановки

При създаването на всяко едно танцово произведение, независимо от неговата форма – дивертисментна, сюитна, сюжетна, дуетна или друга, стоят един или повече традиционни танцови образци (хорà). В традиционната ни култура хорàта се делят на два относително обособени дяла – *обредни* и *мегдански/неделни хорà*.

Обредните хорà в основата си се градят на „недоразвити мелодии с малък тонов обем и първична ритмика и несложни стъпки и танцови фигури“ (Илиева-Щърбанова 1971: 95). Според изследователските проучвания на Анна Илиева обредното танцуване произхожда от морфологията на *женските бавни, ходени хорà*⁸ на песен, които често се изпълняват в конкретни обредни ситуации. Този тип хорà се отличават от *мегданските* с първичната си танцова формула, която „представлява едно организирано, със собствен ритъм, ходене на хороводната верига в склучен кръг – стъпка с десен крак вдясно и стъпка с ляв крак вдясно пред или зад десния крак. ... Бавната свободна пулсация на опяването на словото не се

---

⁸ Терминът е взет от Анна Илиева (Илиева 1986)

синхронизира със също така бавната равномерна пулсация на стъпването“ (Илиева 1986: 41). Тези особености до известна степен ги отдалечават от професионалното сценичното изкуство поради специфичността и сакралността, с които са натоварени. *Обредните хора* предимно се разработват като отделен фрагмент от цялостната концепция на дадено танцово произведение.

„*Мегданското хоро/ веселие* е явление⁹ в живота на патриархалното общество, което не е просто само танцът и танцуването, а също време и „място за изразяване на социални взаимоотношения, на културна норма“ (Рашкова 2022: 15). До голяма степен общуването между хората се е случвало именно на хорото, чрез песните и танците.“ (Моралиева 2020: 3). То е събитие, което „не е отделно хоро – танц, а цялостното фолклорно явление „неделен ден на мегдана“ (Илиева 2007: 22).

Мегданското/ неделното хоро е интерпретирано в множество хореографски постановки. Богатото разнообразие на този вид хора и игри, както и цялостното събитие предизвикват голям интерес от страна на хореографи и композитори. Такъв тип танцови произведения са често срещани в репертоара на различните професионални ансамбли, самодейни и любителски състави в страната.

Чрез анализиране и проучване на конкретни хореографски постановки се проследяват различни методи на претворяване и заимстване на традиционното хоро в танцови произведения, изградени на фолклорна основа. Изследването обхваща хореографското творчество от далечното и по-близо

---

⁹ Изразът *явление*, с който се определя *мегданското хоро*, е взет от книгата на Анна Илиева „Теория и анализ на фолклорния танц“ (Илиева 2007: 22).

минало до днес. Анализират се хореографски постановки различни по форма, съдържание, регионалност и времеви отрязък. Конкретният анализаторски подход цели да се проследят различните хореографски похвати при използване на традиционното българско хоро. Съпоставят се методи и принципи при формообразуването на танцови произведения.

За определяне на различните роли на традиционното българско хоро на сцена се анализират четири модела при изграждане на танцово произведение, разделени в отделни параграфи:

Във втори параграф се разглежда *събитието „мегданско хоро“ в хореографски постановки на фолклорна основа.*

В този раздел вниманието се насочва върху претворяването на събитието *мегданско хоро/ веселие* в хореографски постановки, изградени на фолклорна основа. Анализираните хореографски постановки са: „Хоро в София“ (музика Коста Колев, хореография Кирил Дженев); „На мегдана“ (музика Кирил Стефанов, хореография Костадин Руйчев) и „Логодажкото“ (музика Петьо Кръстев, хореография Георги Гаров).

В трети параграф се разглеждат *функции на хорото при изграждане на хореографски постановки на фолклорна основа.*

Традиционните български хора и игри са в основата при изграждането на този тип танцови произведения. Принципът на създаване на тези танци е да се подберат характерни за конкретно селище или регион (фолклорна етнографска област) танцови образци. Те могат да бъдат използвани в традиционния

им вид и вариран в разнообразни танцови комбинации, но запазвайки структурата (микроформа, макроформа) на хорото. В други случаи се взимат конкретни танцови елементи и движения от традиционни образци, които се комбинират в различен ред и последователност като с това се разпада макроформата и микроформата на хорото. Тези два модела на изграждане на хореографска постановка в дивертисментна форма на танца се определят от творческите възприятия на хореографа.

В този раздел са анализирани три хореографски постановки в дивертисментна форма, които са изградени на основата на традиционна танцова дейност от конкретно селище или регион. Това са: „Пирински полъх“ (музика Кирил Стефанов, хореография Кирил Апостолов); „Влаинки“ (музика Петьо Кръстев, хореография Тодор Бекирски) и „Песни и игри от Войнягово“ (музика Петьо Кръстев, хореография Николай Цветков).

В четвърти параграф се разглежда *хорото в тематични и сюжетни хореографски постановки на фолклорна основа.*

В търсене на нещо различно, нестандартно и новаторско, хореографите залагат на теми, заимствани от традиционната култура. Те се базират на разкази и легенди, песни, действителни събития, обредни практики или други източници на вдъхновение, на основата на които се разработват тематични и сюжетни хореографски постановки. В репертоара на почти всеки ансамбъл или танцов състав има по едно такова танцово произведение. То може да бъде обвързано с регионални особености, исторически събития или повлияно от други мотиви, в зависимост от това за кой ансамбъл/ танцов състав се разработва хореографското произведение.

Анализираните танцови произведения са: „Овчар и Юда девойка“ (музика Стефан Мутафчиев, хореография Кирил Дженов); „Пролетни игри“ (музика Кирил Стефанов, хореография Костадин Руйчев и Тодор Бекирски) и „Постояй, почекай, Сънчице“ (музика Петьо Кръстев, хореография Георги Гаров).

В пети параграф се разглежда *обредния танц в хореографски постановки*.

В този раздел се анализират няколко хореографски постановки, в чиято основа е вложена обредна танцувалност, обвързана с човешкия жизнен цикъл. Следствие на индивидуалната творческа визия и интерпретация на хореографа и периода на създаване на танцовото произведение, се очертават и неговите специфики. На базата на тези специфики се открояват и някои роли на традиционното обредно хоро, което е интерпретирано в сценичен вид.

Анализираните са три танцови произведения: „Шопски лазарки“ (хореография Кирил Дженов, музика – *на песен*); „Ямболски коледари“ (музика Стоян Гагов, хореография Тончо Тончев) и „Заешката“ (музика Марек Дяков, хореография Георги Ламбрев).

ТРЕТА ГЛАВА. Хорото в съвременните институции за фолклорни танци.

В първи параграф се разглежда *възникване и развитие на феномена „Клуб за български народни хорà“ в България*.

Настъпилите промени в устройството на държавата (икономически и политически) след 1989 г. водят със себе си реформи неблагоприятни за развиващия се културен живот. Главна причина за настъпилите промени е спиране на държавните субсидии към културните институции. Една добре

функционираща система, която носи със себе си сигурност и комфорт, се разпада и оставя неясно бъдеще за развиващата се до този момент танцова дейност. Това води до редица реконструкции в устройството на танцовата културна дейност в страната. Финансовите условия принуждават ръководителите на танцови състави да приложат мерки, които да ги изведат по възможно най-благоприятен начин от създалата се ситуация. Едно от бързо действащите решения е преминаването към взимане на еднократна или месечна такса от хората в състава. Танцовите състави с малък брой участници трудно успяват да покрият разходите си, въпреки ново приложените мерки. Разпадането и закриването на танцови състави става неизбежно, но пък всеки край води след себе си ново начало.

Тези, както и други причини, като откриване на нови работни места за танцьори от професионалното танцово изкуство или задоволяване потребностите на хората, желаещи да танцуват български народни хора, стават повод за зародилия се нов за България феномен, наречен клуб за български народни хора. Тази институция се явява като производна на любителския състав за народни танци. По естествен път, както пише Даниела Найберг: „Появата и днешният вид на клубовете са следствие от описан пълен кръг в развитието на танцовата дейност – от първите групи от началото на XX век, представящи традиционен предимно селски репертоар, през високите постижения на сценичното танцово изкуство на фолклорна основа (във времето на класическия период от развитието на българската хореография), до връщането отново към хорото и традиционните танцови форми, възкресени за нов живот от хореографите“ (Найберг 2011: 334).

Във втори параграф се изследва *възникване на форуми и събития, специализирани за клубове за български народни хора*.

След възникването и бързото лавинообразно разпространение на клубовете за хора в страната съвсем естествено се появяват и нови форуми, мероприятия и събития, организирани от или за тази клубна институция. Главна причина за тяхното създаване е оправдаване на специфичните нужди и очаквания на участниците в клуба за български народни хора.

- *нужда за сценична изява,*
- *пътувания из страната и чужбина,*
- *запознанства с хора от други клубове за хора,*
- *обмяна на опит и репертоар между клубовете за хора,*
- *и др.*

Спрямо тези нужди, мотиви или причини (независимо как ще бъдат определени) ролята на хорото се променя според ситуацията, в която попада. Тези ситуации са конкретни и много специфични. Те се отнасят до специализираните за клубовете за български народни хора форуми и събития, за цялостното им протичане, както и за отделните им етапи. Тези, които ще посоча са: танцови **фестивали** (за клубове за български народни хора); **танцови семинари** и **хоротеки**. В трите посочени примера, някои от функциите на хорото (под хорото се има предвид всяко едно изпълнявано хоро, независимо от регионални и др. особености) се променят или адаптират спрямо различните обстоятелства на отделните етапи по време на протичане на тези форуми и събития. Обединяващият елемент между трите мероприятия е основно присъствието на хорото в тях. Това, по което се отличават конкретните събития, е сценарият на протичане и някои конкретни роли на хорото.

Специализирани танцови семинари

Една от общите цели на танцовия клуб и роля на хората, което се явява обединяващият фактор между участниците и дейността на танцовата институцията, е сценичната/ публична изява. „Това води и до появата на различни творчески форуми, в които се представя фолклорният танц“ (Кайрякова 2021: 43).

Първият специализиран танцов фестивал за клубове за български народни хора е „*Хоро се вие, извива*“, който е организиран от НЧ „Димитър Динев – 1937“ в гр. София през 2007 година. След провеждането му интересът към клубовете за хора се увеличава, засилва се и желанието за публична/ сценична изява на танцуващите. Други мащабни танцови фестивали са „*Тъпан бие, хоро се вие*“ – гр. Казанлък¹⁰, „*Тракийска броеница*“ – гр. Пазарджик¹¹, „*Хоро край Поморийския бряг*“ – гр. Поморие¹², „*На армане с тъпане*“ – гр. Разлог¹³, „*Пролетно хоро*“ – гр. Велинград¹⁴, и др.

С появата на нови танцови групи идва и желанието за споделяне на опит, показване пред по-голяма аудитория. Това са местата, на които *клубовете за народни хора* обменят опит с останалите групи. Навлизането на тази тенденция до голяма степен води и до интерпретиране на съвременното *мегданско хоро* и качването му на сцена. Това е една от характеристиките

---

¹⁰ Организатори: НЧ „Жар 2002“ – гр. Казанлък, Тодорка Петкова и Петър Белчев.

¹¹ Организатори: ТФ „Хорце“ – гр. Пазарджик, Зоя Велкова.

¹² Организатори: общ. Поморие, ТК „Чайка“ Бургас – Поморие, Лиляна Христова и Велиана Дачева.

¹³ Организатори: общ. Разлог, НЧ „15 септември 1903“ – гр. Разлог, директор на фестивала – Георги Гаров, ТК „Мехомия“.

¹⁴ Организатори: общ. Велинград, сдружение „Пролетно хоро“.

на танцовите фестивали, сценична изява на танцов клуб, на индивидуалния изпълнител, на хорото.

Една от положителните страни на този тип форуми е възможността за нови запознанства на ръководители, които обменят професионален опит и по този начин обогатяват и танцовия репертоар на клуба. Участниците от своя страна имат възможността да споделят общи преживявания и емоции с хора от други танцови клубове. Да задоволят нуждата си за сценична изява. Тези положителни ползи се постигат на сцената/ площада (в зависимост от това къде се развива събитието) и на организираната празнична вечеря (в случаите, когато има такава). „В който от двата етапа на фестивалната програма да се случва този процес на комуникация, в повечето случаи той се осъществява чрез/ на хорото. Хорото, което дава възможност за лична и колективна изява (на танцовия клуб), възможност за социално общуване и изграждане на приятелски между клубни взаимоотношения“ (Моралиева 2022: 6).

Танцови семинари

„Нуждата от провеждане на танцови семинари поддържа сходни характеристики с тези на танцовите фестивали, но и оформя такива, които са характерни конкретно за този форум. Ако фестивала се приема като сценичен тип изява или задължение на клуба за български народни хора, то семинарът предлага възможността за неангажираща колективна танцова дейност, която впоследствие преминава към забавление/ разтуха“ (Моралиева 2022: 6). Основният повод за възникването на този тип форуми и основен елемент, който ги отличава от танцовите фестивали, е необходимостта от обучение в областта танцовата култура, наследник на традиционната.

„По отношение на хорото в рамките на семинара и неговото развитие и трансформиране в отделните етапи на събитието, ще го разделя в два паралела: хорото по време на преподаване в танцовата зала и същото хоро по време на празничната вечеря (банкет)“ (Моралиева 2022: 7) Като пример може да се приведе, което и да е хоро, независимо от неговите регионални и стилни особености. Попадайки в танцовата зала по време на изучаване и преподаване, хорото неминуемо е поставено в рамка. Тази рамка го ограничава от иначе характерните за даденото хоро белези, типични за развитието му в естествена неформална обстановка. В танцовата зала хорото се подчинява на законите и условията ѝ

Същото хоро, изпълнявано вече в неформална обстановка по време на празничната вечеря, разкрива друга визия за себе си. Такава, която е по-близка до неговите естествени процеси на развитие по отношение на пространство, време и вариационност. Липсата на ограничения, наблюдавани в учебния/ практико-семинарния процес, освобождават хорото от тази рамка и дават свобода при изпълнението и развитието му.

Хоротеки

Хоротеката е средище, което се посещава предимно от хора, членове на клубове за български народни хора или любители на фолклорната култура. Това е сравнително ново явление, което предизвиква голям интерес и посещаемост.

Първата хоротека (денонощна фолклорна дискотека) „Клуб на Хорото“ е създадена в гр. София през 2011 г. от ръководителите на танцов клуб „Чанове“¹⁵ съвместно с

---

¹⁵ За повече информация, свързана с хоротека „Клуб на хорото“, вж. Панова 2000; Грънчарова 2015.

Хоро.бг¹⁶. През 2016 г. се преименува на фолклорна БГ дискотека „Ритъм“. Днес подобен тип събитие може да бъде посетено в различни градове на страната – гр. Пловдив, гр. Варна, гр. Бургас и др..

Хоротеката наподобява стандартните/ познатите питейни заведения за забавление и танци. По отношение на пространственото разпределение не се отличава с конкретни особености. Те зависят единствено от самото помещение, в което се разполага средището. Тава е място, на което различни хора, но със сходни потребности и предпочитания към фолклора и танците, се събират, за да споделят общата си любов и интерес към хорото. Нуждата на хората да посещават хоротека донякъде доказва твърдението, че хорото днес не се е изгубило, то е приело формата на съвременен социален начин на общуване и забавление.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Темата на дисертационния труд е свързана с традиционната танцова култура и формите ѝ на проявление в съвременността, нейните трансформации и въздействия.

Традиционното българско хоро днес се разпростира на различни нива в съвременното битие. То присъства в обществената и семейната/ лична празничност, в сценичното танцово изкуство на фолклорна основа и в сравнително новосъздадените танцови институции, форуми и събития, които са част от културния живот на обществото.

---

¹⁶ Хоро.бг е сайт, в който се съдържа голям набор от информация, свързана с клубове за български народни хора, танцови форуми и събития, музика, обичаи, носии, обяви, работа и др.
Линк към сайта: <http://horo.bg/>

В голяма част от съвременната празничност хорото все още е значим и търсен елемент, без който протичането на празника не би бил пълноценен. В изследването са остановени изменения, които оказват влияние и на функциите на хорото, изпълнявано в различните етапи на празничната дейност.

В първа глава от дисертационния труд са открити общо 10 роли на хорото в съвременната празничност.

- *Роля на хорото за забавление и увеселение на населението.*
- *Приобщаваща роля на хорото (приобщаване на новороденото в обществото).*
- *Приобщаваща роля на хорото (старинни дейности към съвременните празнични паралели).*
- *Приобщаваща роля на хорото (цели да приобщи страничния наблюдател на събитието към хорото).*
- *Изявяваща роля на хорото (лична изява на индивидуалния изпълнител по време на водене и танцуване).*
- *Изявяваща роля на хорото (представяне на групата/общността/махалата).*
- *Съхраняваща роля на хорото (съхраняваща традиционната култура).*
- *Претворяваща роля на хорото (пресъздаване на обредни практики).*
- *Сакрална роля на хорото.*
- *Състезателна роля на хорото (под формата на съревнование на отделните групи/махали).*

Във втора глава от изследването се анализира и разглежда присъствието на традиционното хоро в сценичното танцово изкуство, изградено на фолклорна основа.

Направени са 12 анализа на хореографски постановки на различни хореографи от ранното хореографско творчество до днес. Подбрани са в широк времеви диапазон, различни по форма, съдържание и регионалност. Танцовите произведения са: „Хоро в София“, „На мегдана“, „Логодажкото“, „Пирински полъх“, „Влаинки“, „Песни и игри от Войнягово“, „Овчар и Юда девойка“, „Пролетни игри“, „Постой, почекай, Сънчице“, „Шопски лазарки“, „Ямболски коледари“ и „Заешката“. След направените анализи на хореографските постановки са открити 27 роли на хорото.

- *Роля на хорото за изграждане на конкретни физически образи чрез изразните средства на танца и танцовата лексика.*
- *Роля на хорото за представяне на цялостната визия на мегданското хоро и веселие чрез разработване на микроформата и макроформата на хората.*
- *Роля на хорото за представяне на регионални музикални и танцови специфики.*
- *Роля на хорото за представяне на конкретни регионални танцови специфики от дадено селище.*
- *Роля на хорото за изграждане на танцова лексика (комбинации, танцови вариации) чрез разработване на микроформата му.*
- *Роля на хорото за изграждане на композиционното оформление на танца чрез разработване на макроформата му.*
- *Роля на хорото като основа при разработване на комбинации и танцови вариации на микроформата на конкретни хора.*
- *Роля на хорото за пресъздаване на обредна дейност.*

- *Роля на хорото за изграждане на танцови персонажи.*
- *Роля на хорото за развиване на отделни танцови картини.*
- *Роля на хорото за развитие на тематичната линия на хореографската постановка.*
- *Роля на хорото за развитие на сюжетната линия на хореографската постановка.*
- *Роля на хорото за изграждане на солови образи в хореографската постановка.*
- *Роля на хорото за изграждане на второстепенни образи в хореографската постановка.*
- *Роля на хорото за изграждане образа на неодоушевен предмет чрез изпълнителския състав.*
- *Роля на хорото за изразяване и пресъздаване на емоционално състояние.*
- *Роля на хорото за представяне на патриархални норми в общността.*
- *Роля на хорото за представяне на конкретен вид обредна танцувалност.*
- *Роля на хорото за представяне на обредна дейност.*
- *Роля на хорото за представяне на обредна дейност от конкретен регион или селище.*
- *Роля на хорото за изграждане образа на конкретен персонаж от обредна дейност.*
- *Роля на хорото за представяне на конкретни действия (събиране на мегданското хоро/ веселие).*
- *Ролята на хорото за представяне на конкретен танцов образец на мегданско хоро и неговото пространствено развитие.*

- *Роля на хорото за представяне на мегдански хорà и процеса на орнаментиране и вариационност на хорàта, разигравани по време на мегданското хоро/веселие.*
- *Роля на хорото за представяне на характерни особености по отношение на микроформата и макроформата на танцови образци.*
- *Роля на хорото при изграждане и развитие на отношенията между отделните персонажи в постановката.*
- *Роля на хорото като тип общуване и отношение между момък и мома (мъж, жена).*

В трета глава от изследването е направен анализ и преглед на спецификата на съвременната танцова дейност в танцови институции, танцови форуми, събития и мероприятия.

От направените анализи по темата за съвременната танцова институция – клубът за български народни хорà и възникналите вследствие на нуждите му, танцови форуми, събития и мероприятия се откриха общо 24 роли на хоро в тях:

- *Роля на хорото за поддържане на добра физическа форма.*
- *Роля на хорото като средство за балансиране и хармония на психологичното състояние.*
- *Роля на хорото за приобщаване в общност.*
- *Роля на хорото като средство за финансово обезпечение.*
- *Роля на хорото като средство за кариерно развитие.*
- *Роля на хорото за изучаване на танцови образци.*
- *Роля на хорото за опознаване на регионални специфики на традиционни танцови образци.*

- *Роля на хорото като средства за забавление/развлечение на танцуващите.*
- *Роля на хорото като средство за откъсване от ежедневноста рутината.*
- *Роля на хорото като средство за сценична изява на клуба за хора.*
- *Роля на хорото за представяне на танцови образци пред публика.*
- *Роля на хорото за представяне на хореографски танцови обработки на основата на танцови образци.*
- *Състезателна роля на хорото.*
- *Роля на хорото, която да представи атмосферата му по време на изпълнение.*
- *Роля на хорото за обогатяване на танцовите познания на ръководителя/ хореографа и на участниците в клубовете за хора.*
- *Роля на хорото за личностна/ индивидуална изява на изпълнителя.*
- *Роля на хорото за изучаване на танцови образци.*
- *Роля на хорото за изучаване на регионални специфики и особености.*
- *Роля на хорото за изучаване на определен набор от танцови елементи и движения.*
- *Роля на хорото като средство за запознанства с хора от други танцови клубове.*
- *Роля на хорото като екзотично/ нестандартно средство за забавление в средището хоротека.*
- *Роля на хорото като възможност за общуване, комуникация и нови запознанства.*
- *Роля на хорото като средство за физическо и психическо разтоварване.*

- *Роля на хорото като място за среща със съмишленици.*

В цялостното изследване на дисертационния труд от отделните глави са открити общо 61 роли на хорото изпълнявано в съвременната празничност, сценичното танцово изкуство на фолклорна основа и танцовите институции, форуми и събития. Изведени са общо 6 броя приноси на настоящото изследване. В приложение са описани общо 9 обредни игри с музикално-танцов характер от гр. Добринище. В процеса на изследването са проведени интервюта и разговори с 24 респондента (хореографи, читалищни секретари, студенти, жители на включените в текста населени места и др.). Разгледани са научна литература в размер на 115 (български) заглавия и 70 на брой интернет източници. Добавен е снимков материал в размер на 18 снимки.

Направените анализи доказват основната теза на дисертационния труд, която гласи, че традиционната танцова култура трансформира и адаптира своите роли спрямо социалните норми и нужди на съвремието и съвременния човек.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. За пръв път се анализират роли на хорото в съвременната обществена и семейна/ лична празничност.
2. За пръв път се анализират роли на хорото в съвременни танцови институции (клубове за български народни танци) и мероприятия (танцови семинари, хоротеки, танцови фестивали).

3. Анализ и проучване на 12 хореографски постановки, създадени в периода от шейсетте години на миналия век до днес.

4. За пръв път се анализират хореографски постановки, изградени на фолклорна основа с цел проследяване и извеждане на функциите на хорото в тях.

5. За пръв път се изследват и разглеждат форума „Танцов фестивал за клубове за български народни хора“ и средището „хоротека“.

6. Открити са 61 роли на хорото от различни нива в съвременното битие – семейна/ лична празничност, в сценичното танцово изкуство на фолклорна основа и в сравнително новосъздадените танцови институции, форуми и събития, които са част от културния живот на обществото.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА

1. **Моралиева**, Пламена 2020: Интерпретации на съвременното мегданско хоро на сцена. – Образование и изкуства: традиции и перспективи. УИ „Св. Климент Охридски“, София. 887-892.

2. **Моралиева**, Пламена 2021: Роля на хорото за посещаване и приобщаване на човека в общност - В е-Journal VFU VCU „Черноризец Храбър“.

3. **Моралиева**, Пламена 2022: „Роли на традиционния български танц – хоро в съвременни форми на проявление (Хорото, което подтиква към създаване на нови институции и форуми)“- В е-Journal VFU VCU „Черноризец Храбър“.